

ИСТОРИЈАТ НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА „БИОГРАДСКА ГОРА“
HISTORY OF THE NATIONAL PARK BIOGRADSKA GORA

УВОД

За проучавање и упознавање природних и друштвених вриједности Националног парка „Биоградска гора“ потребно је истаћи околности које су утицале да прашума Биоградска гора остане очувана до данашњег времена.

Биоградска гора, изузетно сложен биолошки објекат, има своју историју и бурну прошлост. У том смислу сматрамо неопходним упознати стручну и научну јавност са моментима који су одлучујуће утицали да се сачува овај изузетни природни резерват на релативно малом простору, а саткан од мноштва биљних и животињских врста које су распрострањене на подручју Балканског полуострва па и шире. Сачуваност прашумског резервата од непроцјењиве је вриједности за науку ради доношења закључака о законитостима на којима почива развитак и одржавање шумске вегетације и свједочанство је прошлости биљне вегетације наше земље.

У досадашњем третману шумског комплекса Биоградске горе издваја се девет карактеристичних периода, то су:

- период турске владавине, до 1878. године,
- период владавине династије Петровића, до 1918. године,
- период између два свјетска рата,
- период за вријеме другог свјетског рата,
- период после ослобођења 1945. до 1952. године,
- период од 1952. године, када је Биоградска гора проглашена Националним парком, до 1965. године,

* Драгиша Дожић, дипл. инж. шумарства, директор Националног парка „Биоградска гора“, Колашин.

— период рада Управе за заштиту Националног парка „Биоградска гора“, — од 1965. до 1968. године,

— Национални парк у саставу ТУП „Бјеласица“ — од 1969. до 1978. године,

— период од 1978. када је по Закону о националним парковима („Сл. лист СРЦГ“, бр. 6/78), Биоградска гора основана као Самоуправна интересна заједница.

Сваки период има своје особености, па их је неопходно, према одређеним сазнањима и документима, посебно обрадити, јер су били од пресудног утицаја за даљи опстанак и статус „Биоградске горе“.

ПОЛОЖАЈ И ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА „БИОГРАДСКА ГОРА“

Национални парк „Биоградска гора“ обухвата дјелове територија трију општина — Колашина, Мојковца и Иванграда, и заузима централни дио планинског масива Бјеласице у сјевероисточном дијелу Црне Горе, између ријеке Таре и Лима, са површином 5400 ha. Границом националног парка „Биоградска гора“ обухваћен је источни, југоисточни, јужни, југозападни и западни дио масива Бјеласице уоквиреног координатама $42^{\circ}50'5''$ и $42^{\circ}56'7''$ сјеверне географске ширине и $19^{\circ}34'7''$ и $19^{\circ}42'3''$ источне географске дужине. Данас посебан значај за положај Парка имају транзитне магистрале, друмски и жељезнички правци, односно Јадранска магистрала и пруга Београд — Бар. У отворенијем дијелу Националног парка, уз транзитне саобраћајнице, налази се прашума Биоградска гора, једна од посљедње три прашуме у Европи (Перућица у БиХ, Бјеловешка пушћа у Пољској), која обилује богатим и разноврсним биљним и животињским свијетом који још увијек у научном погледу није довољно испитан. Биоградска гора са Биоградским језером чини капиталну вриједност Парка, заокружену у јединствену природну цјелину са непродјетљивим виједностима, гледано са научног, културног и рекреативног становишта. Основна дјелатност Парка, која је утврђена Законом о националним парковима¹ јесте заштита и унапређење изворних природних вриједности којима обилује овај Парк и сврстава га у категорију типа европских националних паркова. У Парку су утврђене три основне зоне, и то: зона строге заштите — прашумски резерват (1600 ha), зона либералнијег режима заштите и контактна зона са 14400 ha. У свакој зони утврђен је посебан режим понашања.²

¹ Закон о националним парковима, „Сл. лист СРЦГ“, бр. 6/78.

² Програм уређења Националног парка „Биоградска гора“, Републички завод за заштиту природе СР Црне Горе, Титоград, 1983.

У прашумском резервату забрањена је свака дјелатност којом би се нарушио спонтани развој природе и аутохтоност подручја у цјелини.³ Тиме је удовољен основни захтјев и принцип који је прокламован категоријом и типом оваквих националних паркова. Овај Парк у првом реду служи научно-истраживачком раду, образовно-културним потребама и потребама туристичко-рекреационог карактера према утврђеном обиму.⁴ Национални парк „Биоградска гора“ је најочуванији и један од најрепрезентативнијих националних паркова европског типа на тлу нашег континента.

Поред ријеке, ендемичне и реликтне флоре и фауне, природну ријеткост представљају и пет глацијалних језера, међу којима је најзначајније Биоградско језеро, затим бројни и богати извори, понори, рјечице, клисуре, увале и вртаче, као и други природни феномени. Посебну специфичност овога Парка чине копнени и водени екосистеми чија изворност природе није досада озбиљније нарушена дјеловањем антропогених фактора. Мало је ко тако снажно и осјећајно доживио Биоградску гору и Биоградско језеро као професор Богдан Богдановић: „То је нешто што одводи из нашег времена и враћа, помало, у прошлост или у свијет бајки, што подсећа на далеку прошлост земље, а није ни пејзаж ни емоција, а све је дивље, невино, незграпно и превелико, а све је претјерано и бритко и свјетлост и сјенка и анархија мириса и чини је изнад нашег времена и наше цивилизације гдје се човјек губи као личност нашег времена“.⁵

Најновијим испитивањима у Парку је досада установљено 25 биљних заједница, 86 дрвенастих врста и преко 220 биљака, становника само шумских заједница овога Парка.⁶ Флористички састав нешумских екосистема знатно је богатији. Тврди се да је на овом веома малом простору поновљена зонална вегетација цијеле сјеверне хемисфере.⁷

За проучавање и упознавање природних и друштвених вриједности Националног парка „Биоградска гора“ потребно је истаћи околности које су утицале да прашума Биоградска гора остане очувана до данашњег дана. Да ли је у питању стицај историјских околности које су присутне на овом простору, а огледају се прије свега у петовјековној доминацији Турака у овим крајевима, а зна се да је њихова царевина била најзаосталија држава у Европи са далекосежним посљедицама за цивилизациј-

³ Закон о националним парковима, „Сл. лист СРЦГ“, бр. 6/78.

⁴ Др Михаило Вучковић, Предлог за додјелу награде НИШРО „Ослобођења“ НП „Биоградска гора“ за 1988 годину, Колашин 1987.

⁵ Богдановић, Богдан: Мали урбанизам, Народна просвјета, Сарајево, 1958, стр. 85.

⁶ Програм уређења Националног парка „Биоградска гора“, Републички завод за заштиту природе СР Црне Горе, Титоград, 1983.

⁷ Др Михаило Вучковић, Предлог за додјелу награде НИШРО „Ослобођења“ НП „Биоградска гора“ за 1988. годину, Колашин 1987.

ски развој, или рани осјећај човјека за оно што вриједи и што ће све више заврјеђивати пажњу културног и научног свијета. Мислим да је у питању и једна и друга околност одлучујуће утицала да овај базен, у коме је „смјештена“ Биоградска гора, остане очуван до данашњег дана. Мало који биолошки објекат као Биоградска гора има своју историју и бурну прошлост. У том смислу сматрамо неопходним да бар дјелимично покушамо упознати ширу и стручну јавност са догађајима који су одлучујуће утицали да се сачува овај изузетни природни резерват. Сачуваност прашумског резервата је од непроцјењиве вриједности за утврђивање закључака о законитостима на којима почива развитак и одржавање шумске вегетације и свједочанство прошлости биљне вегетације наше земље. Значајне су и упоредбе између шуме као привредног објекта и прашуме као биолошког објекта у којој је све препуштено природи и природним законитостима.

Смјештена у средишњем дијелу планине Бјеласице, Биоградска гора, омеђена њеним врховима, испресијецана потоцима и увалама, украшена вертикалним стијенама и закићена столетним стаблима, била је предмет човјекове бриге више од једног вијека. Наиме, и у времену док је овим просторима владала неписменост, а обраст шумом била значајно изражена спуштајући се до самих насеља, човјек је осјетио потребу да сачува, у највећој могућој мјери, то што у њој живи и расте. Осјећај за љепотом и природним добром, био је јачи од нагона за ловачким ужитком или сјечом јавора и јасена за гусле и друге потрепштине сеоских и катунских насеља.

За упознавање и проучавање данашњег стања ових шума неопходно је да се истакну околности које су утицале на формирање, развој, досадашњи третман и његово данашње стање.

1. ПЕРИОД ТУРСКЕ ВЛАДАВИНЕ

Не постоје никакви писмени докази о управљању и коришћењу шума у Биоградској гори за вријеме турске владавине. Поуздано се зна да овај шумски комплекс у то вријеме није имао никакав третман различит од третмана шума у ближој околини. Све шуме у овом подручју биле су племенско власништво и коришћене су за потребе дотичних племена. Има тврдњи да су шуме у комплексу Биоградске горе биле подијељене између племена природном границом, односно Биоградском ријеком и Језерштицом.⁸ Шуме у Биоградској гори, у то вријеме, биле су поштеђене скоро сваке сјече због неприступачности и велике удаљености од насељених мјеста, изузев незнатних сјеча за потребе ка-

⁸ Необјављени разговор са Ђоком Ракочевићем, бившим чуваром НП „Биоградска гора“, предратним груповођом градње шумске куће на Биоградском језеру, старом 86 година, у Колашину, 1990.

туна који су се налазили изнад шума у подручју Бјеласице. Али је зато вршена неограничена паша у свим шумама овога комплекса, а чистине у доњем дијелу Биоградске горе коришћене су као ливаде.⁹

2. ПЕРИОД ВЛАДАВИНЕ ДИНАСТИЈЕ ПЕТРОВИЋА, ДО 1918. ГОД.

Приликом ослобођења Колашина и његове околине од Турака 1878, племена, Ровачко и Морачко, свој дио шума на подручју Биоградске горе, који је припадао Црној Гори, поклонила су ондашњем господару Црне Горе књазу Николи.¹⁰ Стари мјештани причају да им није познато да ли је краљ долазио на Биоградско језеро, иако се претпоставља да је сашао низ Браник када је са перјаницима дошао у катун Голеш и ручао код Саве Оташева Меденице, чувеног ратника тога времена и братственичког првака. Разгледајући Биоградску гору и Биоградско језеро са узвишења изнад Голеша, свидјела му се Бјеласица, комплекс Биоградске горе, па је упитао племенске главаре: „Хоћете ли ми дати ову локву за синове, за лов и одмор?“, Главари су са задовољством то прихватили.¹¹ Године 1885, приликом ослобођења и припајања Црној Гори Пољске општине, књазу Николи су уступљене шуме у Биоградској гори које се налазе сјевероисточно од линије Краљево Коло, Језерштица, Биоградско језеро, па је поменуте године књаз Никола постао власник око 2/3 шума у Биоградској гори. Од тада су шуме у Биоградској гори, које су припадале династији Петровића, назване дворским ловиштем, краљев забран или „Браник“.¹² Дио шума у самом изворишту Биоградске ријеке, око 400 ха, био је својина племена Морачана и Ровчана све до национализације шума 1947,¹³ када су племенске шуме постале друштвена својина. Пошто је краљ Никола, напуштајући Црну Гору, понио са собом и знатан дио дворске документације, нијесмо у могућности да изнесемо тачне границе и површину краљевског браника, али се претпоставља да је тај комплекс обухватио простор око 1800 ха. Послије национализације шума у изворишном дијелу Биоградске ријеке, 1947, повр-

⁹ Необјављени разговор са Ђоком Ракочевићем и Пауном Раденовићем у Колашину 1990.

¹⁰ Необјављени разговор са Миладином Ацићем, руководиоцем израде студије „Могућност коришћења Националног парка „Биоградска гора“ и предлог његовог будућег статуса“ (Титоград, 1964/65), у Никшићу, 1990.

¹¹ Ђоко Ракочевић, Колашин, 1990.

¹² Миладин Ацић, Никшић, 1990.

¹³ Петко Бошковић, НП „Биоградска гора“, Географско-туристичка студија, Београд, 1983.

шина Националног парка „Биоградска гора“ се повећава на око 2000 ha.¹⁴

За вријеме владавине династије Петровића, дио шума који јој је припадао у Биоградској гори коришћен је искључиво као дворско ловиште, у обиму и на начин који је најбоље одговарао тим потребама. Чување и заштита шума и ловишта вршена је са нарочитом строгошћу што је позитивно утицало да и племенске шуме гранично буду мање коришћене него што је то било тада уобичајено. Непосредно пред почетак балканских ратова краљ Никола је Биоградску гору дао у својину престолонаследнику Данилу. Пошто је династија Петровића долазила све више у финансијску кризу, престолонаследник Данило је за чувара ловишта поставио једног официра народне војске, а да му плата буде љетина са ливада око језера и глоба коју наплати од ловокрадица и рибокрадица, бесправне сјече и пуштања стоке у забран.¹⁵

За вријеме првог свјетског рата шуме династије Петровића нијесу чуване, па су служиле за испашу и сјечу појединих стабала, посебно племенитих лишћара, а рјеђе јеле и смрче. Племенске шуме које су у саставу комплекса Биоградске горе, а данас припадају Националном парку, као заједничко власништво, коришћене су у овом периоду за испашу и подмиривање потреба оближњих катунаagriјевним и техничким дрветом.¹⁶

3. ПЕРИОД ИЗМЕЂУ ДВА СВЈЕТСКА РАТА

Рјешењем Народне скупштине у Подгорици, од 16. новембра 1918. године, конфискована је имовина династије Петровића у корист државе, између осталог и шуме у Биоградској гори.¹⁷ Почетком балканских ратова, а нарочито у току првог свјетског рата и послје њега, поједине шумске чистине у подручју бивших шума династије Петровића биле су узурпирани од мјештана и као такве извјесно вријеме коришћене. У току 1934. године ови случајеви су расправљени, а узурпирана земљишта повра-

¹⁴, ¹⁵ Петко Бошковић, Национални парк „Биоградска гора“, географско-туристичка студија, Београд, 1983.

¹⁶ Миладин Ацић, Никшић, 1990.

¹⁷ Петко Бошковић, Национални парк „Биоградска гора“, географско-туристичка студија, Београд, 1983.

ћена од тадашњих корисника.¹⁸ У то вријеме узурпације су биле честа појава, посебно планинских пашњака и шумских чистина које се и данас користе као приватно власништво.

Послије ослобођења 1918, и уједињењем Срба, Хрвата и Словенаца у југословенску државу, па до 25. јуна 1931, државне шуме у Биоградској гори налазиле су се под управом Министарства финансија које њима управља преко дирекције катастра и државних добара.¹⁹ У овом периоду шуме нијесу добро чуване, служиле су за испашу и сјечу квалитетнијих стабала. Од 1931. државним шумама у Биоградској гори управља Министарство шума и руда, све до 1941. године, преко Дирекције шума у Скопљу, односно шумске управе Беране.²⁰ Заштита и чување шума поново је организована, те је сузбијена бесправна сјеча изузев појединачних стабала јавора и јасена. Напасање стоке је забрањено, сем на периферним дјеловима шуме. Биоградска гора је већ тада привлачила пажњу акционарских друштава и трговаца за коришћење квалитетне дрвне масе. У току Првог свјетског рата јавили су се први интересенти за искоришћавање шума династије Петровића, али због политичких прилика ти захтјеви нијесу реализовани.²¹ Захтјеви за коришћење друштвених шума у Биоградској гори постали су све чешћи послје 1930, па је Министарство шума и руда наредило да се у 1934. години приступи изради привременог привредног плана за државне шуме како би се ријешило питање њиховог коришћења.²² У времену од 1934, до 1937, инж. Д. Бојић²³ израдио је привредни план и у њему предложио алтернативна рјешења за будуће коришћење друштвених шума у Биоградској гори. Према инж. Д. Бојићу, у току 1934, и ранијих година Дрвно-индустријско предузеће Шипад из Сарајева сјекло је племенске и сеоске шуме у Палешкој гори која се граничи са комплексом шума Биоградска гора. Како се граница ових друштвених шума није знала, постојала је опасност да се сјечом захвате дјелови тих шума. Стога је било потребно што прије утврдити њихове границе, геодетски их премјерити и видно обиљежити. Инж. Д. Бојић је током 1934, као руководилац секције, са четири шумарска инжењера, пронашао границу и извршио геодетски премјер Биоградске горе, а истог љета, по указаној потреби, требало је урадити и уређајни елаборат за проглашење комплекса за национални парк. По овлашћењу Министарства, у току рада, инж. Д. Бојић извршио је и четири исправке граничне линије, тамо гдје су имања сељака границом била стијешњена. Радећи на ограничавању Биоградске горе, инж. Д. Бојић је сазнао да Шипад настоји да од Министарства шума и руда добије дозволу за сјечу њене дрвне масе о чему је одмах обавије-

^{18—23} Димитрије Бојић: Кратак историјат проглашења Биоградске горе за национални парк, „Пољопривреда и шумарство“, XXVI, 2, 65—71, Титоград, 1980.

стио директора Дирекције шума инж. Љубомира Марковића. Договорили су се да се сјеча може сузбити једино ако се шума — ловиште прогласи за национални парк. Договор је инж. Марковић процедурално спровео од министарства до владе која је предлог прихватила и овластила министра да Биоградску гору прогласи за национални парк.²⁴ Да би се поступак убрзао, требало је што прије урадити елаборат дрвних маса, па је директор Марковић послао још два инжењера, тако да су са секцијом од шест инжењера теренски радови завршени исте године. Процедура усвајања елабората — привредног плана за државне шуме морала се обавити преко шумарског одсјека надлежне банске управе. Поступак усвајања елабората трајао је дуже него обично због недостатка стручњака са одговарајућим искуством на овим пословима, па је између одсјека Банске управе и Дирекције шума договорено да се да сагласност што прије, како би се Биоградска гора прогласила националним парком.²⁵ Проглашењем Биоградске горе за национални парк нијесу престале намјере Шипада да добије одобрење за сјечу од Министарства шума и руда, па је инж. Д. Бојић у договору са директором Марковићем затражио од патријарха др Гаврила Дожића да интервенише код двора и владе да се не дозволи сјеча, а Биоградска гора заштити као национални парк. Патријарх је са задовољством прихватио апел и увијек интервенисао у спречавању сјеча од стране Шипада схватајући значај Биоградске горе као националног парка.²⁶ Иако је инж. Д. Бојић имао определијелен однос према будућем статусу Биоградске горе, који је упорно заступао пред државним властима и струком, због огромног интересовања за коришћење шума овог подручја од стране домаћих и иностраних фирми и појединих трговаца (неке Бечке фирме, фирме из Колашина, трговац Мишо Тошић и др.), а у складу са ондашњим стањем и приликама, привремени привредни план за државне шуме у Биоградској гори урађен је у двије алтернативе:

а) Биоградска гора као национални парк и

²⁴, ²⁵, ²⁶ Димитрије Бојић: Кратак историјат проглашења Биоградске Горе за национални парк, „Пољопривреда и шумарство“, XXVI, 2, 65—71, 71, Титоград, 1980.

б) Биоградска гора као привредна шума.²⁷

У првој алтернативи, са изузетним осјећањем вриједности шумарског стручњака, хуманисте и патриоте овога краја, заложо се и врло аргументовано доказао да државне шуме у овом комплексу буду третиране као строги природни резерват у којем се не би вршила никаква сјеча. Друга алтернатива је по инж. Бојићу произашла као нужно зло, уколико би Шипад, са тада моћним директором, бившим савезним министром, или нека инофирма, успјели да добију сјечу у Биоградској гори, да се спаси највише што се може спасити преко концепције трајног коришћења шума само у одређеним зонама. Тако је дошло до формирања карактеристичних зона унутар рејона у овом комплексу, као што су:

— зона заштитних шума на горњој граници шумске вегетације,

— зона привредних шума у којој би се вршила трајна коришћења и

— зона заштитних шума око Биоградског језера у којој се не би вршила никаква сјеча.²⁸

4. ПЕРИОД ЗА ВРИЈЕМЕ ДРУГОГ СВЈЕТСКОГ РАТА

За вријеме другог свјетског рата државне шуме у Биоградској гори нијесу чуване. Ратне прилике нијесу дозволиле да се организује одговарајућа заштита друштвених шума. Биоградска гора је у току рата служила за скривање разних војних и илегалних јединица и цијелих породица, које су бјежале са својим стадима од конфискације. Тада су чобани у доколици подбјељивали и урезивали на стаблима датуме који су остали као трагови једног тешког времена.

5. — ПЕРИОД ПОСЛИЈЕ ОСЛОБОЂЕЊА 1945. ДО 1952. ГОДИНЕ

Иако је била донесена уредба о управљању националним парковима од стране владе ФНРЈ 1948.²⁹ године, у НР Црној Гори нијесу били донесени никакви законски нити подзаконски акти на основу којих би се комплексу шума у Биоградској гори дао посебан статус. Шуме у Биоградској гори третиране су у то вријеме као и све остале друштвене шуме на територији Црне Горе и општине Колашин. Обавеза заштите и чувања овога ком-

²⁷, ²⁸ Необјављени разговор са Миладином Аџићем, Никшић, 1990.

²⁹ Уредба о управљању националним парковима („Сл. лист СРЦГ“, бр. 75/48).

плекса пренесена је у надлежност Шумског газдинства у Колашину.³⁰

6. ПЕРИОД ОД 1952. ДО 1965. ГОДИНЕ

Президијум Народне скупштине НРЦГ, 1952. године, донио је Закон о националним парковима³¹ којим је Биоградска гора први пут проглашена националним парком, заједно са Ловћеном и Дурмитором,

Да Биоградску гору прогласи националним парком, законодавац се руководио предјелима нарочите љепоте, сатканим од најразноврснијих форми изворне природе, и мноштвом биљних и животињских врста, те великим научним интересом и историјским значајем. Тај Закон о националним парковима има велики значај за будући статус Биоградске горе и заштиту највреднијих природних вриједности на територији Црне Горе, али и низ недостатака. Овим законом нијесу одређене границе националних паркова, није регулисано питање управљања, карактер, категорија, зоне и начин финансирања. У периоду 1952. до 1965, Национални парк Биоградска гора третирао се незванично као строги природни резерват у којем није вршено никакво коришћење шуме, изузев, ријетко, бесправне сјече јавора и јасена, и испаше која се и поред забране још увијек врши на једној половини површине Националног парка. Међутим, у овом времену у Националном парку био је ограничен лов и риболов, а само повремено Парк је коришћен као излетиште и туристичко рекреативни објекат.

Дозволе за лов на старије срндаће добијали су појединци, претежно званичници из руководства Републике, а врло ријетко понеки Колашинац. На јелене, који су унесени из државног добра Беље 1951/52. године, нијесу даване дозволе сем у једном случају. У то вријеме у националном парку су била два ловочувара и били су у надлежности Шумског газдинства у Колашину. Режим заштите је био строг, прекршиоци су одмах кажњавани, а за радно вријеме се није знало. Чувало се и дању и ноћу, а спавало се у шумарској кући на Биоградском језеру.

Ради градње неких објеката и подмирења других потреба, Народни одобр из Колашина у то вријеме тражио је одобрење од надлежних републичких органа за сјечу 15000 m³ сушике и лежике у Биоградској гори.³² Формирана је комисија од предста-

³⁰ Необјављени разговори са Хакијом Шабовићем, директором Шумског газдинства Колашин, 1950—1957. и Момчилом Бошковићем, директором Шумског газдинства Колашин, 1957—1962.

³¹ Закон о националним парковима („Сл. лист СРЦГ“, бр. 16/52).

³² Петко Бошковић, Национални парк „Биоградска гора“, географско-туристичка студија, Београд, 1983.

вника стручних институција из Београда и Титограда. Народни одбор није добио одобрење, јер је комисија констатовала да би био највећи злочин сјећи Биоградску гору. Овај период се карактерише неодређеношћу у погледу управљања Националним парком, иако је Законом о националним парковима 1952, била наглашена комплексност простора и јединственост природног амбијента. У ствари то је било другачије, јер је управљање и газдовање шумама у Националном парку вршено кроз организацију шумарства (Шумско газдинство Колашин), ловства (Ловно газдинство Титоград) и угоститељства (Угоститељско предузеће „Бјеласица“ у Колашину) итд.³³ Због непостојања јединственог управљачког механизма Националним парком као сложеним природним добром, настале су различите противзаконите радње са неизбјежним негативним посљедицама на поједине дјелове и њихове природне компоненте.

Доношењем републичког Закона о заштити природе³⁴ и формирањем Завода за заштиту природе, третман и остала неријешена питања националних паркова улазе у први план рада ове установе. Завод за заштиту природе предузео је низ мјера да би у праницама својих могућности ријешео поједина неријешена питања из проблематике националних паркова, а посебно да би исте заштити од намјера других установа и субјеката. На иницијативу поменутог Завода дошло је до формирања неколико стручних комисија које су се искључиво бавиле проблемом националних паркова у СР Црној Гори и својим мишљењима и предлозима знатно утицале на мијењање односа према националним парковима. Национални парк „Биоградска гора“ у раду поменутих комисија добија увијек посебно мјесто, како због ставовишта о вриједности и интересу за науку, тако и због експонирања разних концепција и захтјева у погледу његовог третмана и коришћења.

Разматрајући питање заштите посљедњих остатака прашуме у Југославији, Академски савјет ФНРЈ на свом редовном засиједању, одржаном 19. фебруара 1958, у Београду, закључио је следеће: „Академски савјет ФНРЈ се придружује свим настојањима да се прашума Перућица у шумско-господарској јединици „Зеленгора“ Маглић и прашума у области Биоградског језера у Црној Гори у потпуности заштите као велике природне реткости не само наше земље, него и читаве Европе. Свуда у осталом дијелу Европе, тип прашуме, усљед дјејства човјека потпуно је ишчезао, изузев у нашој земљи и то само на ретким местима као што су област Перућице и Биоградског језера у Црној Гори. Већ само изузетно висок научни интерес, везан је за посљедње

³³ Необјављени разговор са Хакијом Шаковићем, директором Шумског газдинства Колашин, 1950—1957, и Момчилом Бошковићем, директором Шумског газдинства Колашин, 1957—1962.

³⁴ Закон о заштити природе („Сл. лист СРЦГ“, бр. 16/61).

те остатке прашуме у Европи, оправдава најпуније заштитне мјере за остатке. Њихова студија омогућила би низ закључака о законитостима на којима почива развитак и одржавање наше шумске вегетације. Међутим, њихова коришћења, у ма ком виду, донијела би сасвим незнатне материјалне користе, али би зато уништила неповратне природне реткости које свједоче о прошлости биљног покривача наше земље. Уз то би се још у свјетској научној јавности изградило увјерење да ми нијесмо у стању да сагледамо вредности таквих природних реткости, што би свакако штетило културном престижу Југославије“.³⁵

Комисија за преглед елабората за изградњу зимског спортског центра у Биоградској гори одржала је састанак 24. фебруара 1962. године у Титограду и због различитих мишљења није могла предложити дефинитивне закључке.³⁶

Мишљење комисије Савјета за културу и комисије за физичку културу Извршног вијећа СР Црне Горе је следеће: „Подручје Биоградске горе, на основу акта о проглашењу режима заштите, има статус националног парка. По Закону о заштити природе („Сл. лист НРЦГ“, бр. 17/61), национални паркови спадају у категорију општих природних резервата, те је, у смислу одредаба чл. 27. и 43. поменутог закона, за предузимање било какве радње на заштићеном подручју и локацији евентуалних објеката, потребна сагласност органа надлежног за послове заштите природе“.³⁷ У вези са даљим закључцима, и у овој комисији, постојала су дивергентна мишљења.

Посебно је значајно мишљење комисије Републичког секретаријата за науку, културу и просвјету,³⁸ формиране крајем 1963. са задатком да утврди стање и карактер појединих националних паркова и да дâ предлог за рјешавање њихове проблематике и доношење потребних прописа у управљању националним парковима, уочавајући разједињеност и неорганизованост у националним парковима, вишевласништво, које је простор НП организационо везивало за различите установе и организације (шумарство, ловство, угоститељство, приватни и друштвени сектор итд.), а све на штету цјеловите заштите, комисија је посебну пажњу поклонила Биоградској гори, а суштина закључака свела се на следеће:

— успоставити јединствену управу над сваким националним парком, која би се налазила и дјеловала на лицу мјеста у самом

³⁵ Тачност преписа овјерава: Михаило Вучковић, дипл. инж. шум., директор Републичког завода за заштиту природе, Титоград, 1965.

³⁶ Мишљење Комисије за преглед елабората за изградњу зимског спортског центра у Биоградској гори, 24. фебруара 1962. у Титограду.

³⁷ Мишљење Комисије Савјета за културу и Комисије за физичку културу ИВ СРЦГ, 19. и 20. јуна 1962. године.

³⁸ Мишљење Комисије Републичког секретаријата за науку, културу и просвјету Извршног вијећа СР Црне Горе, 1. и 2. децембра 1963. год.

Парку или његовој непосредној близини, али у сваком случају у комуни на чијем се подручју национални парк налази;

— утврдити дефинитивне гарнице националних паркова, означити их на терену, снимити и унијети у карту, а такође утврдити зоне режима у парковима;

— за сваки национални парк, од стране стручне комисије, урадити програм на основу кога би се приступило изради дефинитивних уређајних пројеката;

— активно, а нарочито финансијски, помоћи рад управе националних паркова на одржавању, уређењу и презентацији истих, како од стране комуне, тако и одговарајућих републичких органа, а у посебним случајевима, нарочито када је у питању Биоградска гора, и од стране Федерације.

За комплекснију заштиту и одређени третман Националног парка у повезивању свих компоненти и цјеловитости zaloжила се и Скупштина општине Колашин, која је на захтјев Републичког завода за заштиту природе, својим дописом од 8. августа 1964, одредјелила свој став.

7. ПЕРИОД РАДА УПРАВЕ ЗА ЗАШТИТУ НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА „БИОГРАДСКА ГОРА“ ОД 1965. ДО 1968. ГОДИНЕ

На основу напријед реченог дошло се до сазнања да је најцјелисходније основати Управу за заштиту националног парка Биоградска гора. На сједници од 2. марта 1965, СО Колашин је донијела рјешење о оснивању Управе за заштиту националног парка „Биоградска гора“ са сједиштем у Колашину.³⁹

Управа Националног парка је формирана као установа са самосталним финансирањем. Приликом формирања Управе дата су обећања од стране надлежних републичких органа да ће финансијски потпомагати дјелатност Управе, а посебно програми који буду третирали унапређење лова и риболова и заштиту Биоградске горе. Помоћ је услиједила од стране Републичког секретаријата за привреду у првој години формирања управе у износу од 5 милиона динара, а касније све активности су финансиране искључиво из сопствених прихода и дотације Скупштине општине Колашин. Сопствени извори средстава су се формирали од наплате такси за лов, риболов, камповање, употребу чамаца и др., што је било недовољно за финансирање текуће дјелатности, а поготову за реализацију одређених програма и пројеката. У времену постојања Управе, и поред недостатка квалитетних средстава, изграђена су хранилишта и солила за дивљач, постављен подземни кабал за електрификацију Биоградског језера, извршено проширење постојећег пута Краљево Коло — Биоградско језеро, набављен одређен број пластичних чамаца, дрвених

³⁹ Рјешење СО Колашин о оснивању Управе за заштиту Националног парка „Биоградска гора“ од 2. фебруара 1965, бр. 03—1549.

чунова, извршена привремена процјена бројног стања дивљачи, активирано постојеће мрестилиште које је прије формирања Управе изградило Шумско газдинство из Колашина. Успостављена је сарадња са националним парковима и научним институцијама у земљи. Урађен је пројекат инјектирања понора у Биоградском језеру који није реализован, због недостатка финансијских средстава, а који је изгорио у пожару са осталом документацијом Управе у згради Скупштине општине 1975. године. Дрвно-индустријска предузећа у Црној Гори са посебним интересовањем гледала су на дрвну масу у Биоградској гори, па су кроз вид санитарних сјеча хтјела да се домогну индустријске сјече, те је мимо Управе националног парка 1965, рађена студија „Могућности коришћења националног парка Биоградска гора“.⁴⁰ Пројекат није прихваћен јер су против усвајања, поред Управе националног парка и Скупштине општине Колашин, биле и многе научне и стручне институције из Црне Горе и Југославије.

На захтјев Управе, републички секретар за просвјету, културу и науку доноси Рјешење о одређивању и проширивању граница Националног парка „Биоградска гора“.⁴¹ Рјешењем бр. 109/2 од 14. фебруара 1966, по први пут су званично утврђене границе Националног парка у укупној површини од 3400 ха.

Скупштина општине Колашин је својим рјешењем, поред управљања Националним парком, Управи Парка пренијела у надлежност комплетан лов и риболов на подручју Општине Колашин. Посебан проблем у газдовању Биоградском гором је био тровласнички однос. Нажалост, тај се проблем протеже до данашњег дана и има за последицу неповезивање свих компоненти које чине цјеловитост очувања и руковођења Националним парком.

Национални парк имао је Управни одбор чији су чланови били представници одређених структура Општине и Управе Парка. Управа је радила на основу законских прописа, Статута и других пратећих аката које је доносио Управни одбор установе. Због недостатка одговарајућих средстава Управа је престала са радом крајем 1968. године.

8. НАЦИОНАЛНИ ПАРК „БИОГРАДСКА ГОРА“ У САСТАВУ РО „ВЕЛЕТРГОВИНА“ ООУР-а „БЈЕЛАСИЦА“ од 1972. до 1978. ГОД.

Управа Националног парка је због недостатка финансијских средстава за обављање основне дјелатности предложила

⁴⁰ Необјављени разговор са Драгом Марковићем, директором Управе за Национални парк „Биоградска гора“, од 2. марта 1965, до краја 1968. године, када је Управа престала са радом, Колашин, 1990.

⁴¹ Рјешење Републичког секретаријата за просвјету, културу и науку бр. 109/2 од 14. фебруара 1966, о одређивању граница Националног парка „Биоградска гора“ („Сл. лист СРЦГ“, бр. 3/66).

⁴² Драго Марковић, директор Управе за Национални парк „Биоградска гора“, 1965—1968, Колашин, 1990.

Скупштини општине Колашин да укине Управу.⁴² Скупштина општине је предлог прихватила и својим рјешењем, крајем 1968, укинула Управу Националног парка, а даљу бригу о заштити Биоградске горе пренијела у надлежност Одјељења за привреду, финансије и катастар, до прољећа 1972. године. Одјељење за привреду је преко референта за пољопривреду, шумарство и водопривреду управљало Националним парком „Биоградска гора“ обављајући основну дјелатност на заштити. Финансирање је вршено из буџета Скупштине општине Колашин и наплате од коришћења чамаца и риболовних дозвола. Лов је био забрањен. Статус Националног парка у оквиру општинског органа управе није био посебно организационо дефинисан, али је била ефикасна контрола преко општинског инспектора за лов, риболов и туризам.

У интересу побољшања потпуније заштите Националног парка „Биоградска гора“, Скупштина општине Колашин почетком 1972, путем уговора, у трајању од 5 година, преноси Биоградску гору на управљање РО „Велетрговини“ ООУР-а „Бјеласица“. Биоградска гора у саставу ООУР-а „Бјеласица“ није имала посебни статусно-организациони облик, нити самоуправни орган састављен од представника друштвено-политичке заједнице, већ се управљање и руковођење спроводило преко Радничког савјета и директора „Бјеласице“, Основни акценат у руковођењу стављен је на комплетну заштиту свега онога што постоји у границама Националног парка, тако да је повећан број чувара са два на четири. Иако је „Бјеласица“ у то вријеме газдовала и осталим ловиштима и ријекама на подручју Општине Колашин, главна пажња је посвећена заштити Националног парка „Биоградска гора“. Све што је предузимано на очувању Парка рађен је у сарадњи са Републичким заводом за заштиту природе. Лов је био забрањен, а риболов се одобравао на Биоградском језеру свакодневно уз контролу употребе дозвољених мамаца. Приходи су се формирали од риболова и коришћења чамаца који нијесу могли задовољити ни минимум потреба, те је ООУР „Бјеласица“ био приморан да прелива доходак из других извора на заштиту Националног парка.

У току 1974. године извршена је интеграција између „Велетрговине“ и „Трготуриста“ из Колашина, па је конституисана нова радна организација „Велетрговина“ у чијем је саставу и даље радио ООУР „Бјеласица“ који је управљао Националним парком „Биоградска гора“ све до конституисања СИЗ-а за Национални парк „Биоградска гора“ 1978. године.

9. ПЕРИОД ОД 1978. ДО 1990. ГОДИНЕ КАДА ЈЕ ПО ЗАКОНУ О НАЦИОНАЛНИМ ПАРКОВИМА („Сл. лист СРЦГ“, бр. 6), БИОГРАДСКА ГОРА ОСНОВАНА КАО САМОУПРАВНА ИНТЕРЕСНА ЗАЈЕДНИЦА

Опште прихваћени став и друштвено опредјељење за цијеловитију заштиту природних љепота обухваћених националним парковима и укључивањем природних добара у савремене токове развоја, јавила се потреба да се, путем законске регулативе, националним парковима прида већи значај са становишта естетске, научне, културне, образовно-васпитне и туристичко-рекреативне вриједности. Наведена опредјељења могла су бити валоризована само кроз нови статусно-организациони облик. У том смислу постојале су добре намјере да се у Црној Гори нађе најповољнији статус националним парковима, али је помодарска еуфорија формирања самоуправних интересних заједница паркове оставила и даље у незавидном положају. Реорганизујући се у смислу Закона о националним парковима („Сл. лист СРЦГ“, бр. 6/78), Биоградска гора се конституисала као Самоуправна интересна заједница за Национални парк „Биоградска гора“ са сједиштем у Колшину. Наведеним Законом, чл. 12, повећана је површина Националног парка на 5400 ha и обухвата дио територија општина Колашин, Мојковац и Иванград.

Прашумски резерват заузима површину од 1600 ha, између коте 832 и ушћа Језерштице у Тару, Јарчевих страна, Бендовца, коте 772, катуна Риве и Зекове главе.⁴³

Конституисањем Националног парка у СИЗ, промијењен је начин управљања и руковођења Парком. Национални парк „Биоградска гора“ има самоуправне органе, Скупштину и Извршни одбор, конституисане од делегата чланица Националног парка, као и Стручну службу којом руководи секретар који је и инокосно-пословодни орган, а бира га Скупштина Заједнице.

Вриједно је истаћи да Национални парк има Научни савјет састављен од научних радника из различитих области науке. Задатак Научног савјета је да на основу свога програма рада разматра и предлаже сва важнија питања од значаја за заштиту и развој, популарисање и представљање парка, путем научних програма и пројеката, прије него их усвоје самоуправни органи.

Основни проблем у раду стручних служби је недостатак финансијских средстава за реализацију усвојених програма и обављање основне дјелатности на заштити Парка. И поред низа позитивних одредби постојећег закона (одређивање граница, утврђивање зона, покушај обједињавања свих функција на подручју Парка итд.), о националним парковима у СР Црној Гори, велики је недостатак немогућност налажења трајних извора за фи-

⁴³ Програм уређења Националног парка „Биоградска гора“, Републички завод за заштиту природе СР Црне Горе, Титоград, 1983.

нансирање заштитне и научне дјелатности у Националном парку „Биоградска гора“.

У посљедње вријеме, за заштиту Парка, карактеристична су два случаја, један који је проузрокован вољом човјека и други природним појавама. Почетком 1989, предузеће „Црнагорпут“ подржано од неких званичних органа Републике, започело је отварање каменолома и изградњу асфалтне базе у Штитарици, уз саму границу Парка. Самоуправни органи и одговорни у Парку, СО општине Колашин и наши делегати у Скупштини СР Црне Горе упутили су апел мјеродавним органима и научним институцијама у Републици да устану против насиља у природи и заштите Биоградску гору. Преко средстава информисања убрзо је обавијештена шира и стручна јавност, а тада су услиједила и прва реаговања званичних институција, јавних и културних радника широм наше земље. Убрзо је по овом питању запажена активност Црногорске академије наука и умјетности, која је својим ставовима упозорила надлежне органе на могуће посљедице рада асфалтне базе по ријеку Тару и Биоградску гору. Неизвјесност траје, али се надамо да ће тренутне интересе надвладати наука и здрав разум.

Посљедњих неколико година запажена је појава сушења стабала у Биоградској гори као и повећан број понора у Биоградском језеру који су посебно видљиви за вријеме сушног љета, од краја августа до конца октобра. На оба питања очекујемо одговор науке.⁴⁴

Израда програма и пројеката фондира на стручно-научној основи и базним студијама које су урађене за подручје Парка. Тако се, поред обављања основне дјелатности која се састоји у заштити и унапређењу изворних природних вриједности, велики значај придаје изради нових пројеката и програма за очување и валоризацију природних вриједности у Националном парку. Надамо се да ће измјеном Закона о националним парковима у Црној Гори, која је у току, бити отклоњени сви досадашњи недостаци у интересу комплетне заштите и одређивању правог мјеста националних паркова у нашем друштву.

ЛИТЕРАТУРА

БОГДАН БОГДАНОВИЋ, Мали урбанизам, Народна просвјета, Сарајево, 1958, стр. 142.

ДИМИТРИЈЕ, БОЈИЋ, Кратак историјат проглашења Биоградске горе за национални парк, Титоград, 1980.

ПЕТКО, БОШКОВИЋ, Национални парк „Биоградска гора“, географско-туристичка студија, Београд, 1983.

Документи:

⁴⁴ Пројекат програма истраживања сушења шума у СР Црној Гори, Институт за шумарство и прераду дрвета, Титоград, 1989, и Записник Комисије за комплексно сагледавање проблема губљења вода из базена Биоградског језера, Титоград, 1987.

Програм уређења Националног парка „Биоградска гора,“ Републички завод за заштиту природе СР Црне Горе, Титоград, 1983.

Предлог Просторног плана Националног парка „Биоградска гора“, Институт за просторно планирање, Скопље, 1989.

Извјештај о раду СИЗ-а за национални парк „Биоградска гора“, Колашин, 1979—1989.

„Службени лист СР Црне Горе“, 6/78, Титоград, 1978.

Необјављени разговори са:

Ђоком Ракочевићем, Колашин, 1990.

Миладином Адићем, Титоград, 1970/71.

Пауном Раденовићем, Колашин, 1990.

Милићем Ракочевићем, Колашин, 1990.

Мојашом-Шујом Булатовићем, Колашин, 1990.

Драгом Марковићем, Титоград, 1990.

Гојком Влаховићем, Колашин, 1990.

Момчилом Бошковићем, Титоград, 1990.

Eng. Dragiša DOŽIĆ

HISTORY OF THE NATIONAL PARK BIOGRADSKA GORA

Summary

Biogradska gora is an object of more attention and investigations of domestic and foreign scientists — biologists, because of its natural unique and virgin forest characteristics. In that sense it was necessary to clarify circumstances influencing this complex and unique forest object to remain protected up-to-date. Hardly a biological object as Biogradska gora has its historical and stormy past. Situated in a middle part of Montenegro and Bjelasica mountain, bounded with mountain peaks, it is decorated, with the most beautiful natural characteristics. Behind rare, endemic and relict flora and fauna natural rarity present five glacial lakes in which the most important is Biogradsko jezero, as well as numerous and rich springs, abysses, small rivers, gorges, valleys, depressions and other natural phenomena. Particularities of this Park are land and water ecosystems which authentic nature isn't yet disturbed. National park Biogradska gora bounded relatively on a small region is weaved of numerous flora and fauna species widespread on Balkan peninsula and more widely. The latest researches have shown 25 plant communities, 86 wooden species and more than 220 plants inhabitants of only wooden communities of this Park. It is maintainde that on this very small region a zonal vegetation of North hemisphere is repeated.

After the liberation of Kolašin and its surroundings of Turks, 1878, Biogradska gora gained a status different from the other forest complexes. From then up-to-date virgin forest Biogradska gora has a different property and organizing treatments in different periods.

Protective function of authentic natural validity of Biogradska gora is a common trait in those periods. Thanks to cited circumstances, Biogradska gora is the most protected and one of three latest virgin forests in Europe with priceless values for drawing a conclusion about regularities on which the development and maintainance of forest vegetation is based as well as flora vegetation past testimony of our country.